

***Croatian-Polish Seminar:
The multifunctional rural development – Polish
experience, Croatian challenges in the context of
EU policy***

Transformation of the functional and spatial structure of rural areas and agriculture in Croatia

Prof.dr.sc. Dane Pejnović

Zagreb, 11th May 2015

Uvod

- Hrvatska

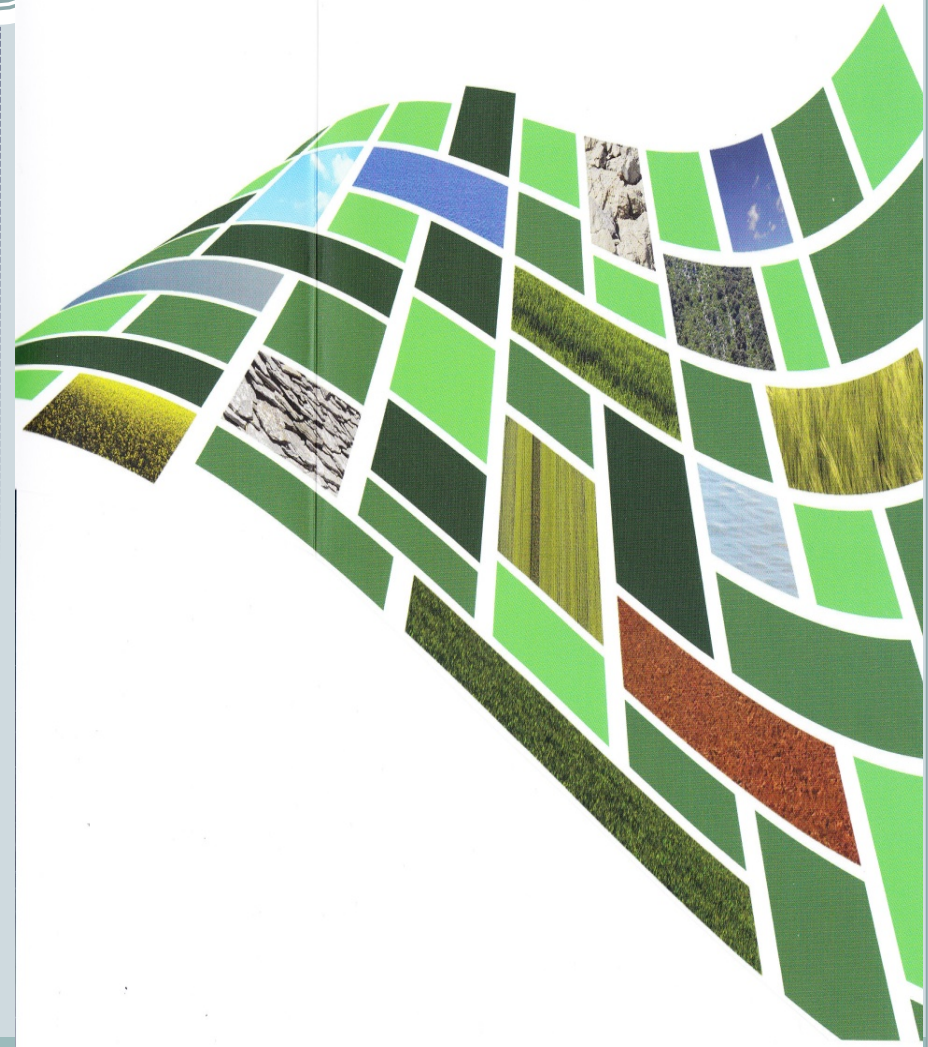
- Površina: 56.594 km²
- Stan.: 4.470.534 (2014)
- Naseljenost: 79,0 st/km²

- Poljska

- Površina: 312.685 km²
- Stan.: 38.346.279 (2014)
- Naseljenost: 122,6 st/km²

- Hrvatska – Poljska

- Površina: 1,0 : 5,5
- Stanovništvo: 1,0 : 8,6
- Naseljenost: 1,0 : 1,6

Sadržaj

- Pojam ruralnog prostora Hrvatske
- Ekonomsko-socijalna transformacija
- Urbani sustav i transformacija strukture naseljenosti
- Demografski procesi
- Tipovi urbanih i ruralnih naselja
- Zaključak

Model urbano-ruralnog diferenciranja u Hrvatskoj (GEO, 2010. / DZS, 2011.)

Urbanim (gradskim) **naseljima** smatraju se:

- Sva naselja sjedišta upravnih gradova (bez obzira na broj stanovnika);
- Sva naselja veća od 10.000 stanovnika;
- Naselja od 5000-9999 stanovnika, s 25% ili više zaposlenih mještana u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih mještana);
- Naselja od **2000**-4999 stanovnika, s 25% ili više zaposlenih mještana u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih mještana) te s udjelom nepoljoprivrednih kućanstava od 50 % i više;
- Sva ostala naselja, koja ne zadovoljavaju navedene kriterije, smatraju se **RURALNIM I PRIJELAZNIM** naseljima.

Broj stanovnika te ruralnim i prijelaznim naseljima Hrvatska 2011. (Državni zavod za statistiku, 2011.)

Naselja	Broj naselja	Broj stanovnika	Udio stanovnika
Gradska	143	2.324.144	54,2
Ruralna i prijelazna	6.613	1.960.745	45,8
Ukupno	6.756	4.284.889	100,0

Politički diskurs – Eurostat (2012-2013)

Diferencijacija tipova područja prema novoj urbano-ruralnoj tipologiji (NUTS-3)

Prostorna cjelina	Udio u stanovništvu (%)			Udio u površini (%)		
	Pretežito urbane regije	Prijelazne regije	Pretežito ruralne regije	Pretežito urbane regije	Prijelazne regije	Pretežito ruralne regije
EU - 27	42,4	35,3	22,3	9,9	38,7	51,4
Hrvatska	18,0	25,3	56,7	1,1	30,8	62,5

Program ruralnog razvoja 2014.-2020.

- *Ruralna i mješovita naselja (za potrebe provedbe mjera ruralnog razvoja)*
- Takva naselja obuhvaćaju **99,24%** površine RH, na kojoj živi **75,08%** stanovništva države

Ekonomsko-socijalna transformacija ruralnog prostora Hrvatske

Etape restrukturiranja ruralnog prostora Hrvatske

- Komunističko/socijalističko razdoblje (1945.-1990)
- Tranzicijsko razdoblje (1991.-2013.)
- Recentno razdoblje (od priključenja EU, > 2013.)

Komunističko/socijalističko razdoblje (1945.-1990)

Proces socijalističke modernizacije

- **Socijalno restrukturiranje**

deagrarizacija < industrijalizacija < tercijarizacija

- **Prostorno restrukturiranje**

deruralizacija < urbanizacija < polarizirani razvoj

(s t i h i j s k i p r o c e s i)

Geografski učinci u ruralnim područjima

- Atrofija strukture naseljenosti, demografsko starenje
- Urbanizacija naselja
- Veličina posjeda: do 10 ha poljoprivrednog zemljišta
- Sustav vrijednosti (*seljak* - pejorativan pojam)

Socijalno-ekonomska transformacija 1953.-1991.

Godina	Udio zaposlenih u sektorima djelatnosti				Ukupno
	I	II	III	IV	
1953.	67,2	13,0	12,9	6,9	100,0
1991.	15,5	33,6	32,7	18,0	100,0

Godina	Broj poljoprivrednika	Promjena broja poljoprivrednika	
		Aps.	%
1953.	2.219.716		
1991.	409.647	- 1.810.069	- 81,5

Tranzicijsko razdoblje (1991.-2013)

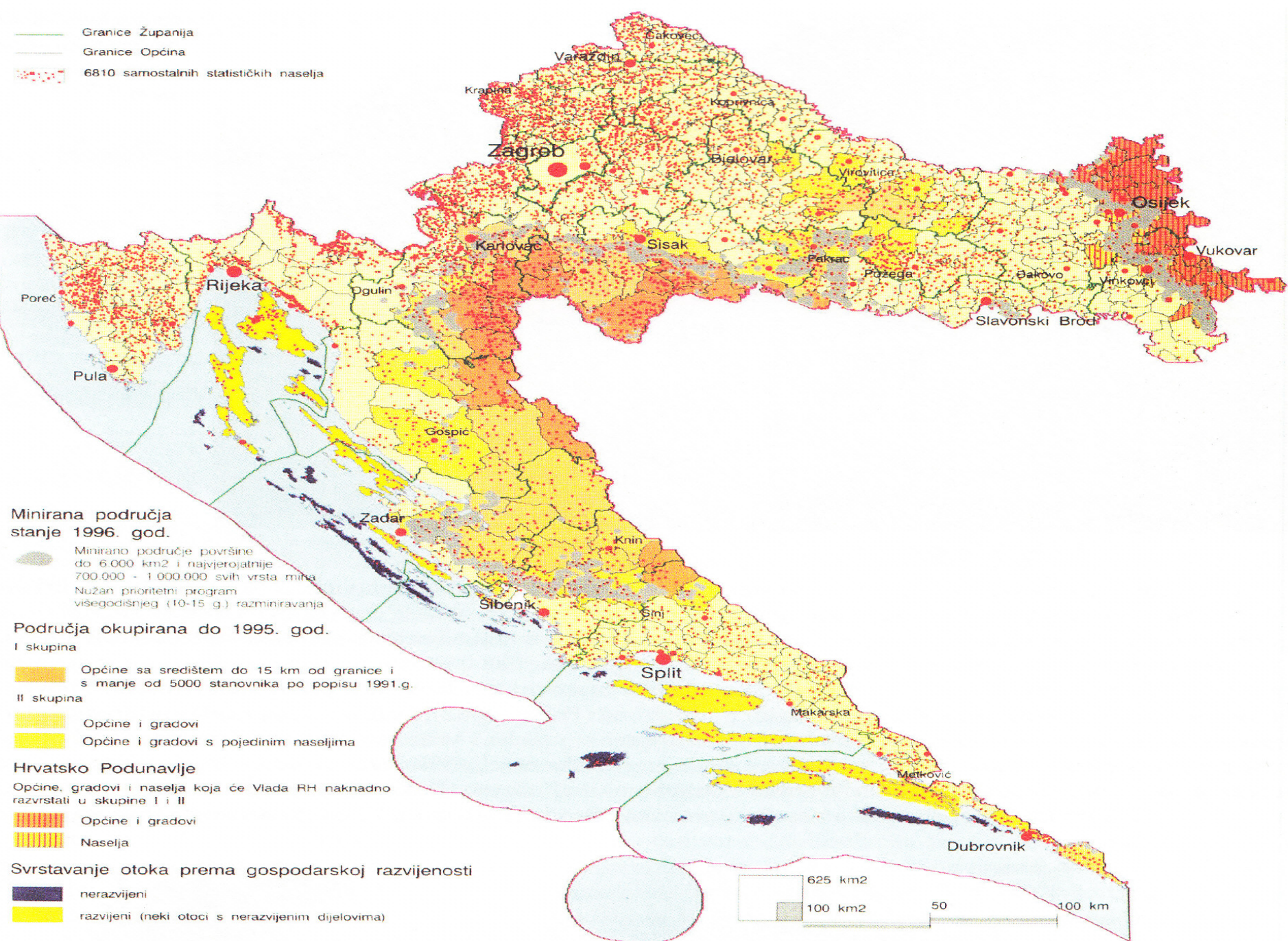

Obilježja tranzicijskog razdoblja

- Rat (1991.-1995)
- Problematična pretvorba i privatizacija državnoga i društvenog vlasništva
- Ulazak stranih trgovačkih lanaca
- Pad zaposlenosti i slabljenje gospodarske diverzifikacije (*deindustrijalizacija*)
- Recesija (2008.-2015)

Geografski učinci u ruralnim područjima

- Uništena i oštećena materijalna struktura
- Produbljivanje dispariteta u regionalnom i lokalnom razvoju
- Depopulacija i demografsko izumiranje
- Opadanje intenziteta korištenja prostornih resursa

15. Područja stradala u Domovinskom ratu i ostala područja posebne državne skrbi

Geografski učinci tranzicijskog razdoblja u ruralnim područjima

- Deindustrijalizacija – reagrarizacija
- Jačanje dispariteta u regionalnom i lokalnom razvoju
- Pojačano iseljavanje (mladih)

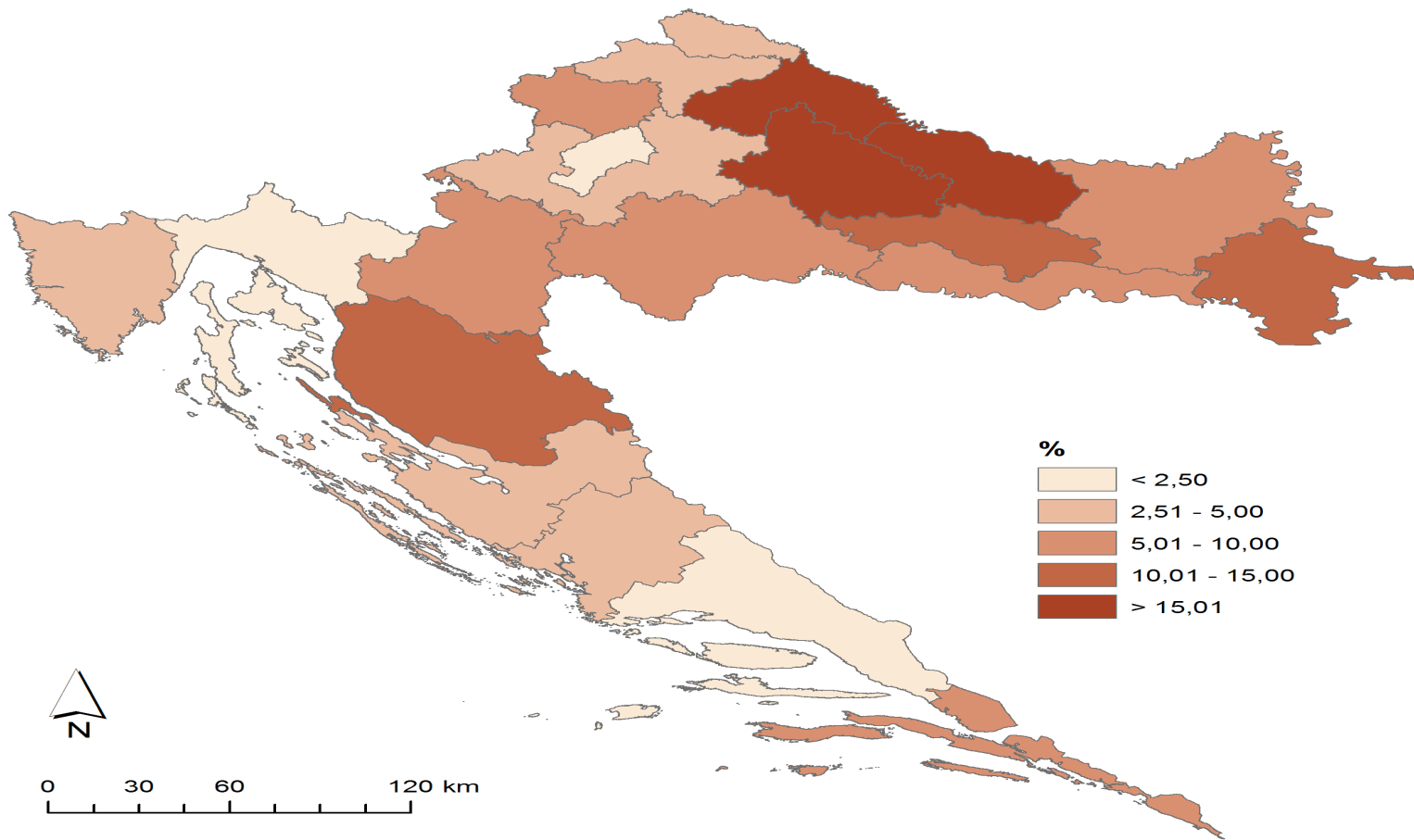
Ekonomsko-socijalna struktura stanovništva

2011. g.

Prostorna cjelina	Aktivno stanovništvo	Zaposleno stanovništvo		Ukupno zaposleni	Sektori djelatnosti				Ostali i nepoznato
		Aps.	%		I	II	III	IV	
Hrvatska - Ukupno	3.632.461	1.503.867	41,4	100,0	5,3	27,7	34,0	32,6	0,4
Ruralni prostor	2.202.994	863.474	39,2	100,0	8,5	32,3	30,7	28,1	0,4

Percentage of employed persons working in the primary sector in Croatian counties in 2011

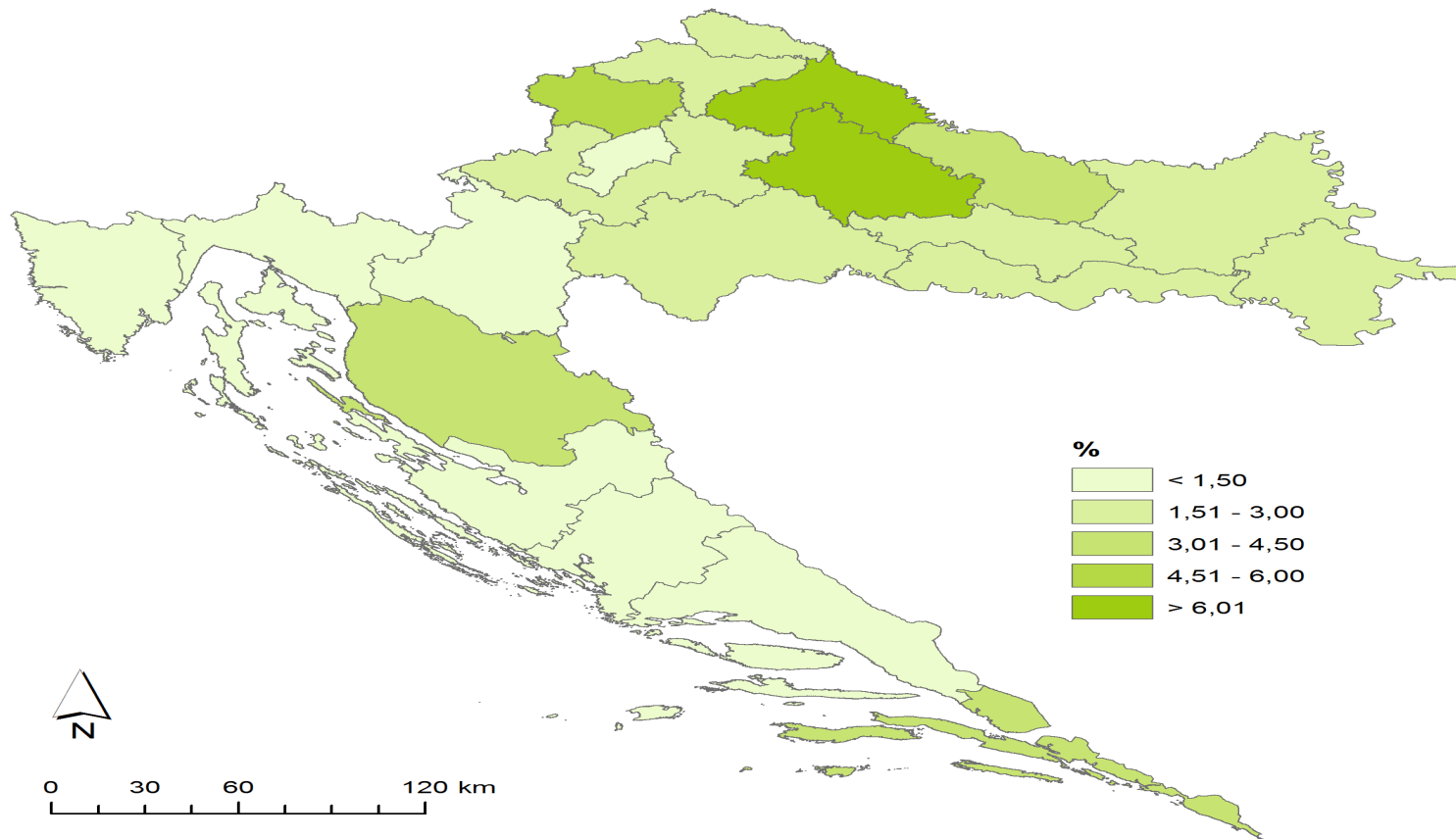

Udio zaposlenih u prvih sedam djelatnosti 2011. godine

Prostor	Ukupn o zaposl eni	Redosljed djelatnosti						
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Hrvatska - Ukupno	100,0	C	G	O	F	P	Q	I
		16,9	15,7	8,2	7,6	7,0	6,8	6,1
Ruralni prostor	100,0	C	G	F	A	O	I	Q
		19,9	14,3	8,9	8,6	8,0	6,8	5,9

A – Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo; **C** – Prerađivačka industrija; **F** – Građevinarstvo; **G** – Trgovina; **I** – Djelatnost pružanja smještaja i usluživanja hrane; **O** – Javna uprava i obrana; **P** – Obrazovanje; **Q** - Zdravstvo

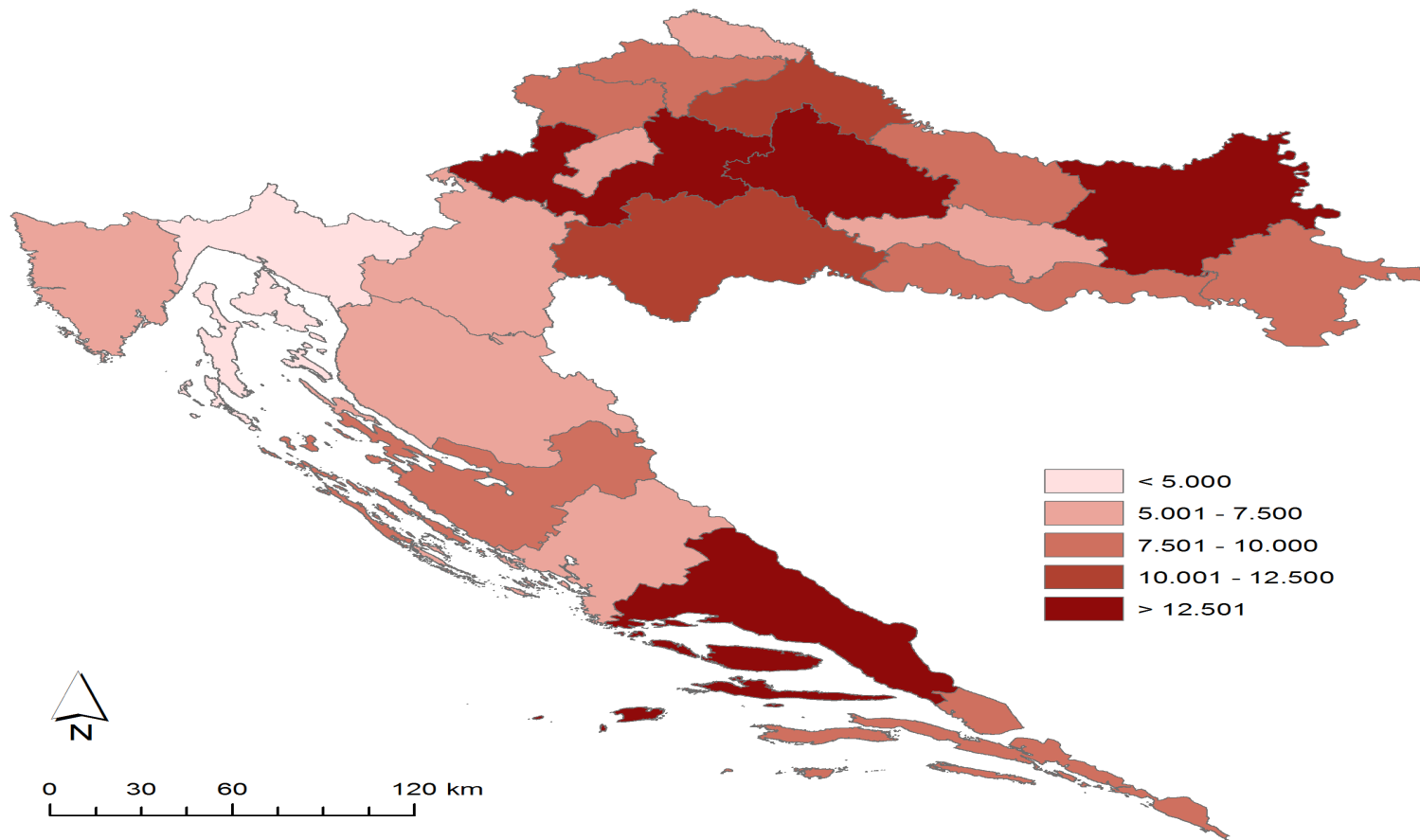
Percentage of persons for whom agriculture is one of two primary sources of income in Croatian counties in 2011

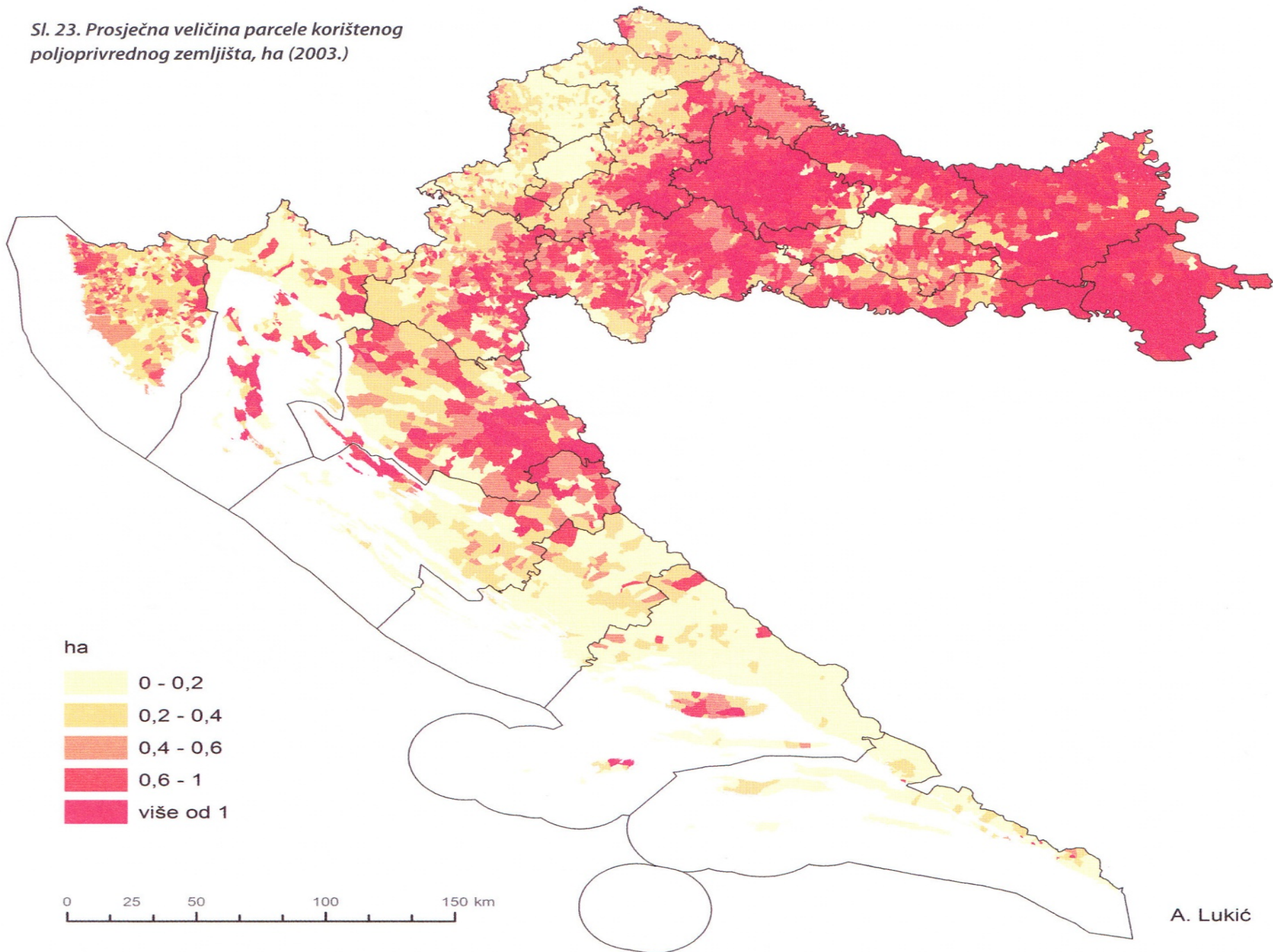
Poljoprivredan gospodarstva 2010.

	Broj poljoprivrednih gospodarstava		Korištena poljoprivredna površina		Prosječna veličina posjeda
	Aps.	%	ha	%	ha
Poljoprivredna gospodarstva - ukupno	232.328	100,0	1.313.000	100,0	5,65
- Obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG)	230.173	99,1	1.103.000	84,0	4,8
- Poslovni subjekti	2.155	0,9	210.000	16,0	97,4

Number of family farms in Croatian counties in 2013

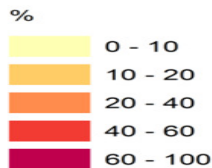
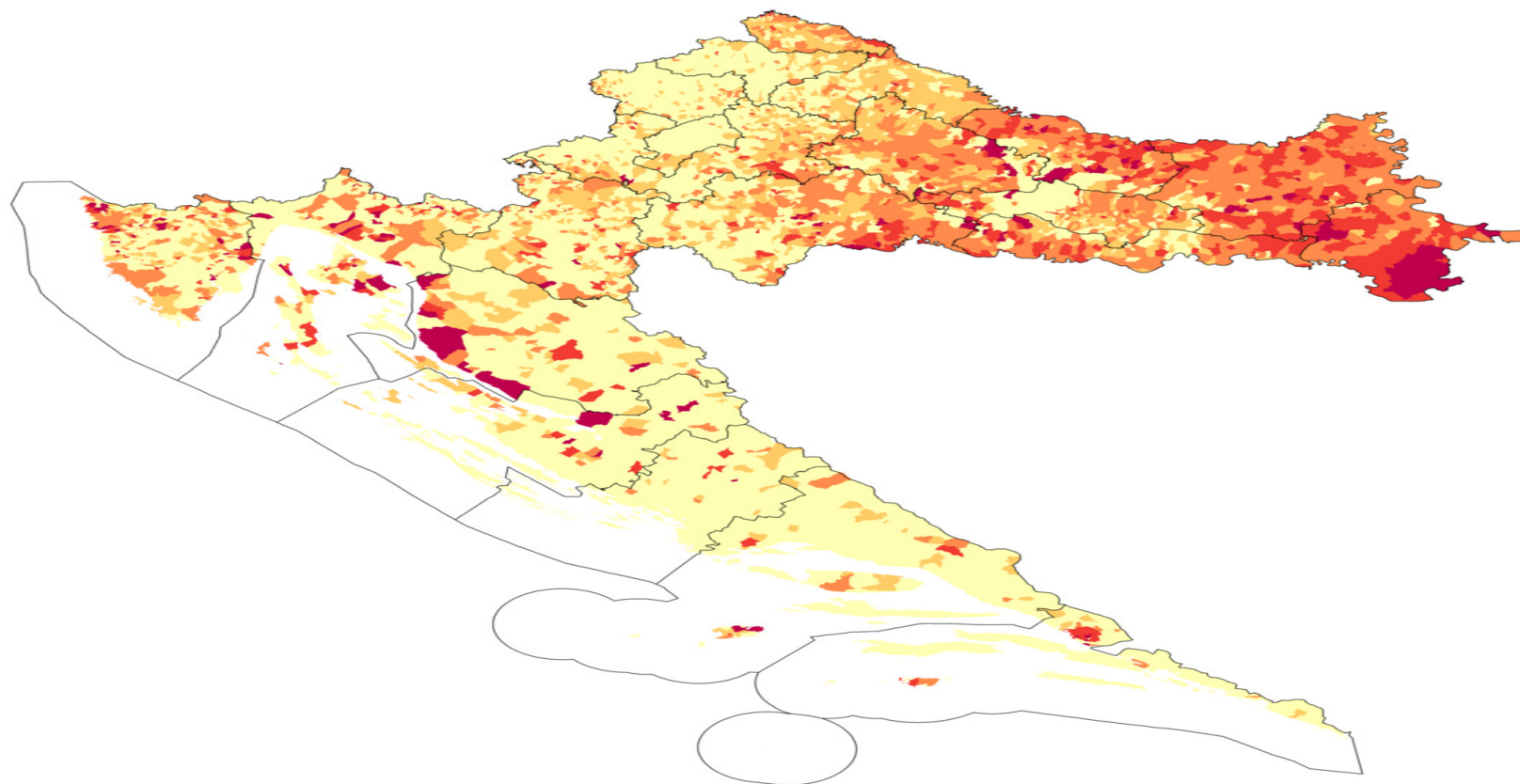
Sl. 23. Prosječna veličina parcele korištenog poljoprivrednog zemljišta, ha (2003.)

Čimbenici koji otežavaju racionalno gospodarenje zemljištem i konkurentnu proizvodnju

- Neodgovarajuće zakonodavstvo
(nasljeđivanje zemljišta, racionalna uporaba i sl.)
- Usitnjenost zemljišnih čestica
(poljoprivredno kućanstvo: prosječno 4,3 parcele veličine 0,61 ha;
poslovni subjekti: prosječno 13 parcela veličine 12,93 ha)
- Neriješeni imovinsko-pravni odnosi
- Visok udio državnog zemljišta
(oko 33%, od čega 71% neobrađive poljoprivredne površine)
- Nerazvijeno tržište zemljištem
(nesređeni i neusklađeni podaci katastra i zemljišnih knjiga; nedostupni/
nepovoljni krediti za kupnju zemljišta)
- Ostarjelost poljoprivrednika
(prosječna dob vlasnika OPG-a 59,8 godina, udio mladih do 35 god. 4,5%)
- Tradicionalizam

Udio korištenog poljoprivrednog zemljišta uzetog u zakup (2003.)

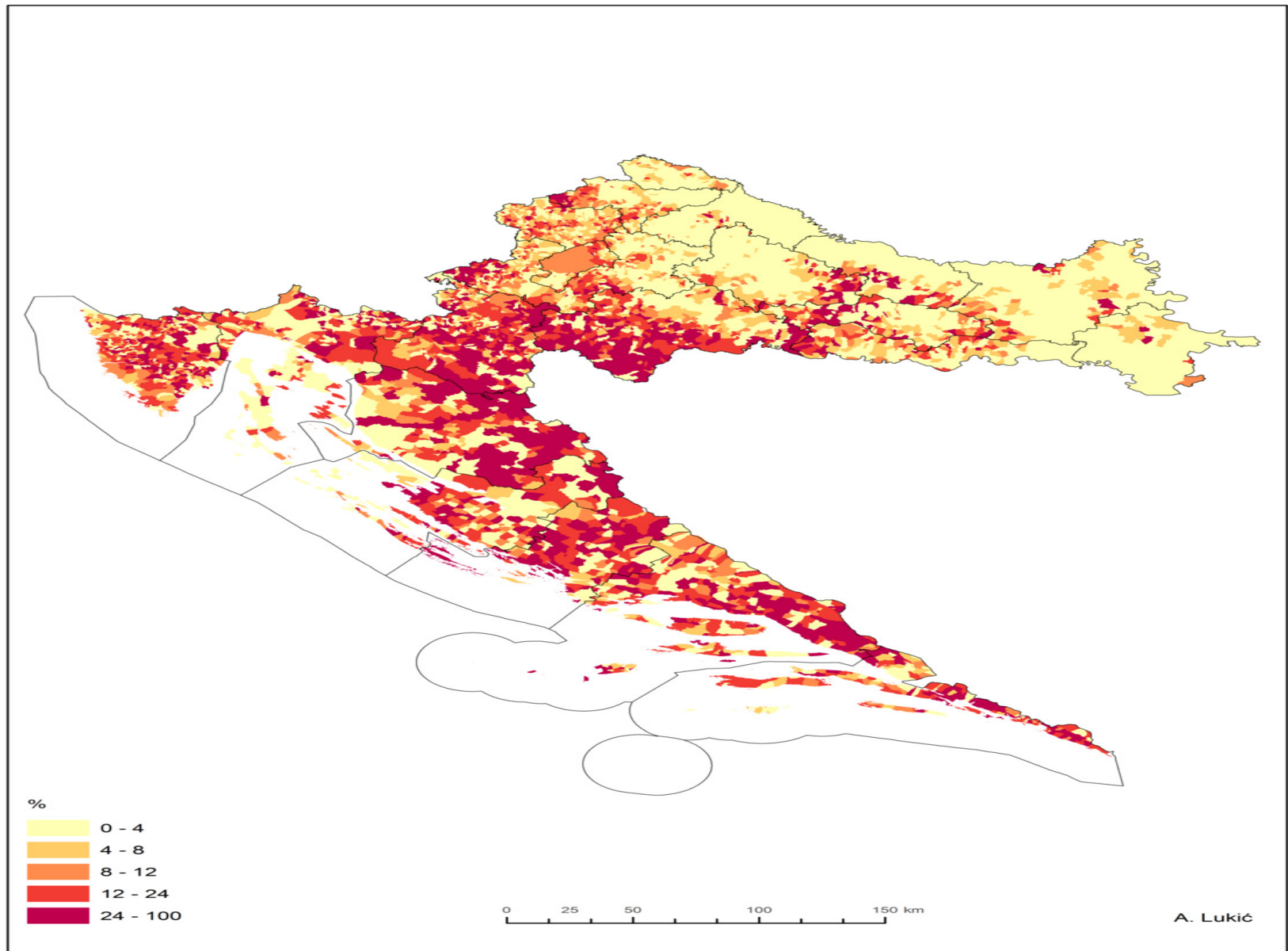
0 25 50 100 150 km

Izabrani pokazatelji kriznih obilježja hrvatske poljoprivrede

- Smanjuju se obrađivane površine, a povećava neobrađeno zemljište
(više od milijun ha neobrađenog poljoprivrednog zemljišta)
- Od 2001. ugašeno oko 60.000 mljekarskih farmi
- 2012/2014. mljekarstvo potonulo za 16,6%
(povećanje uvoza mlijeka za oko četiri puta)
- 2013. godine ugašeno je oko 3.500 obiteljskih gospodarstava
- 2013. g. uvoz hrane iznosio je 2,7 milijardi USD
(izvoz: 1,499 mlrd, uvoz: 2,700; razlika: - 1,201 mlrd)
- 2013/2014. - pad domaće poljoprivredne proizvodnje za oko 10%

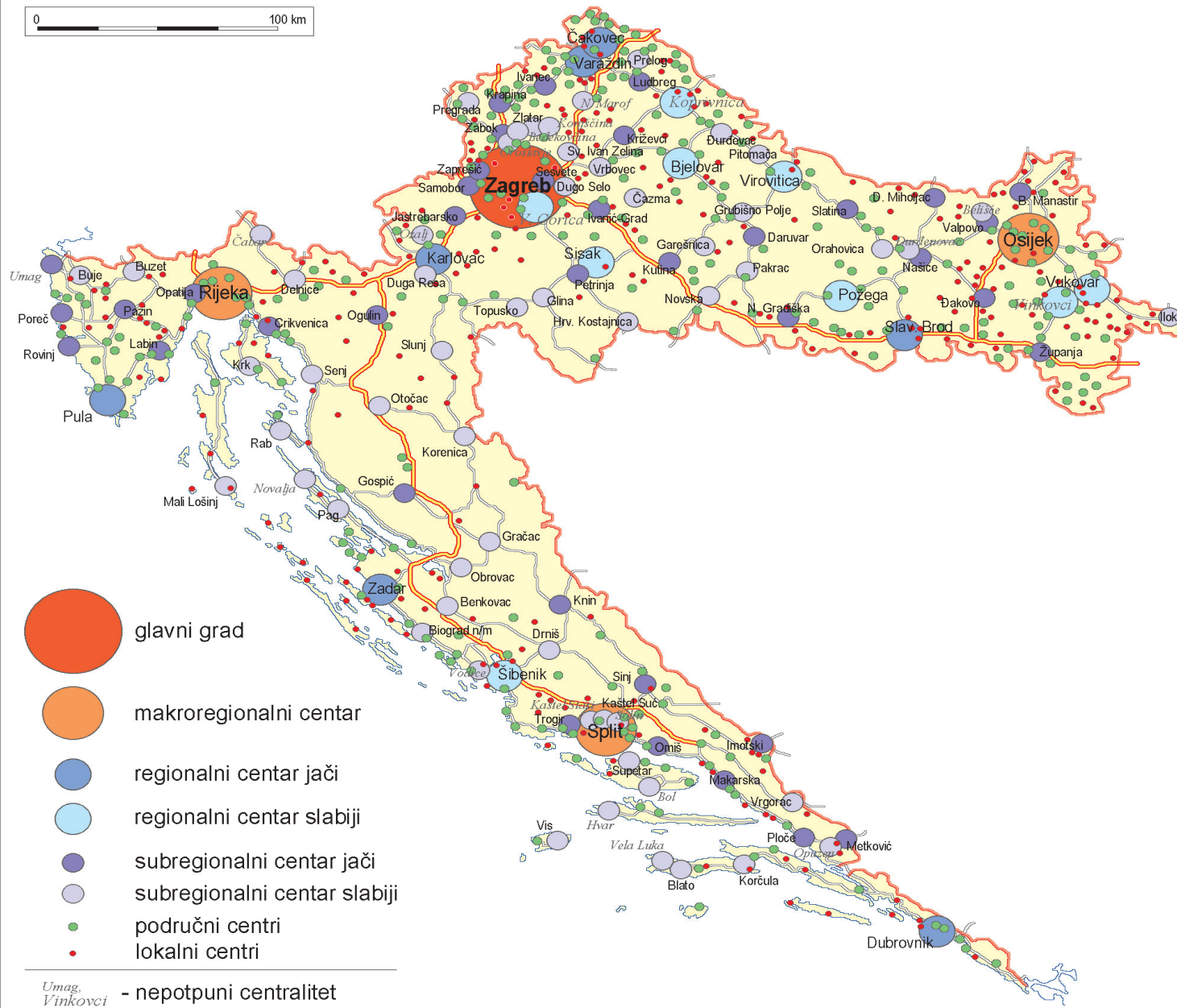
Udio neobrađenog poljoprivrednog zemljišta u ukupno raspoloživom zemljištu (2003.)

Zakon o poljoprivrednom zemljištu (5/2015)

- Okrupnjavanje poljoprivrednog posjeda prosječno za oko 5 ha
- Uklanjanje postojećih slabosti u poljoprivredi koje proizlaze iz neriješenih pitanja zemljišne politike

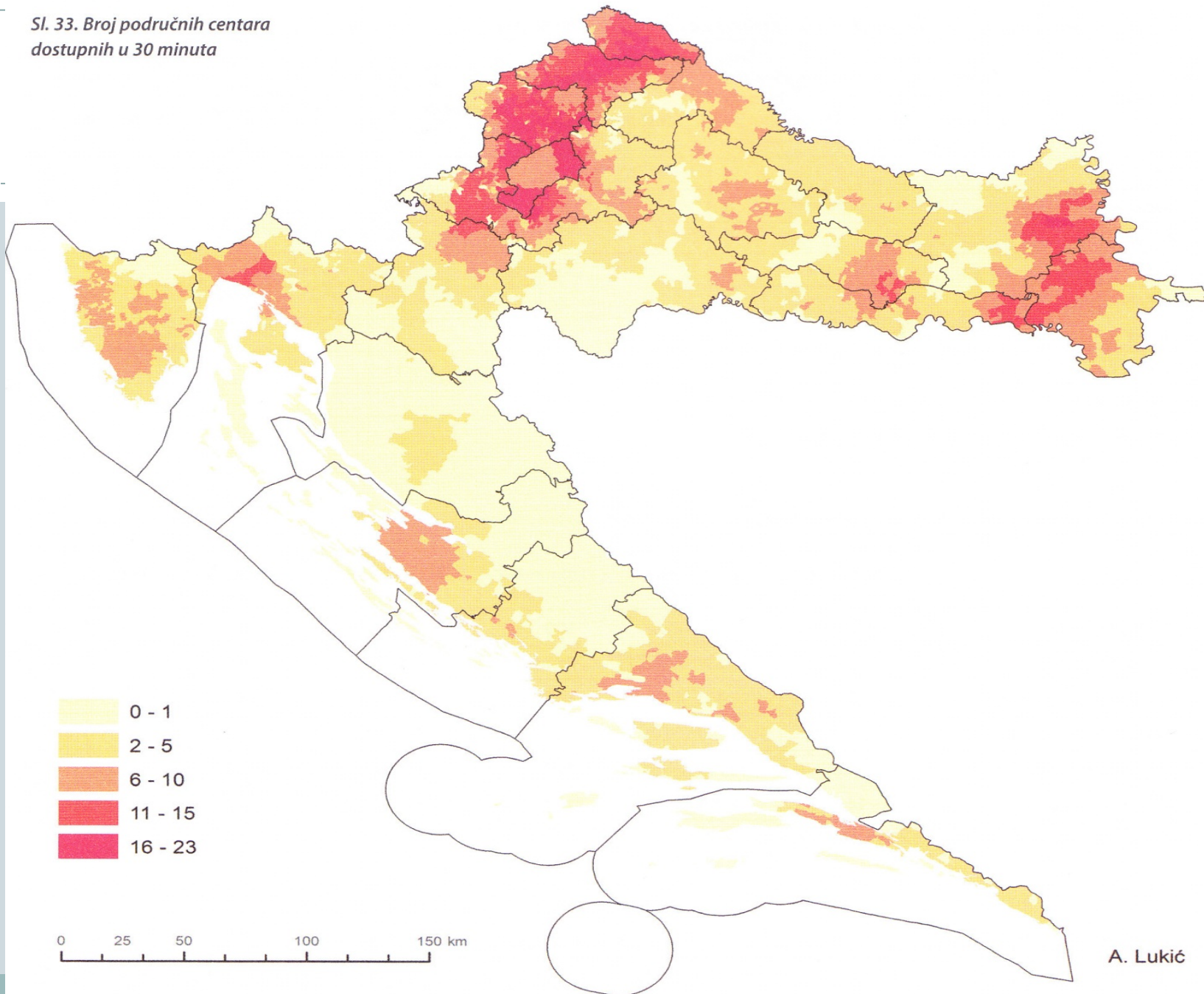
Primjer polariziranog razvoja Zagreba

Prostorna cjelina	Broj stan. 2001.	Udio stan. 2001.	Broj. stan. 2011.	Udio stan. 2011.
RH	4.437.460	100,00	4.284.889	100,00
- Grad Zagreb	779.145	17,56	790.017	18,44
- Zagrebačka županija	309.696	6,98	317.706	7,41
- Zagrebačka soc.-ekonomska regija	1.088.841	24,54	1.107.723	25,85

Polarizirani razvoj – prostorna diferencijacija: porast razvojnog dispariteta Urbana - Ruralna

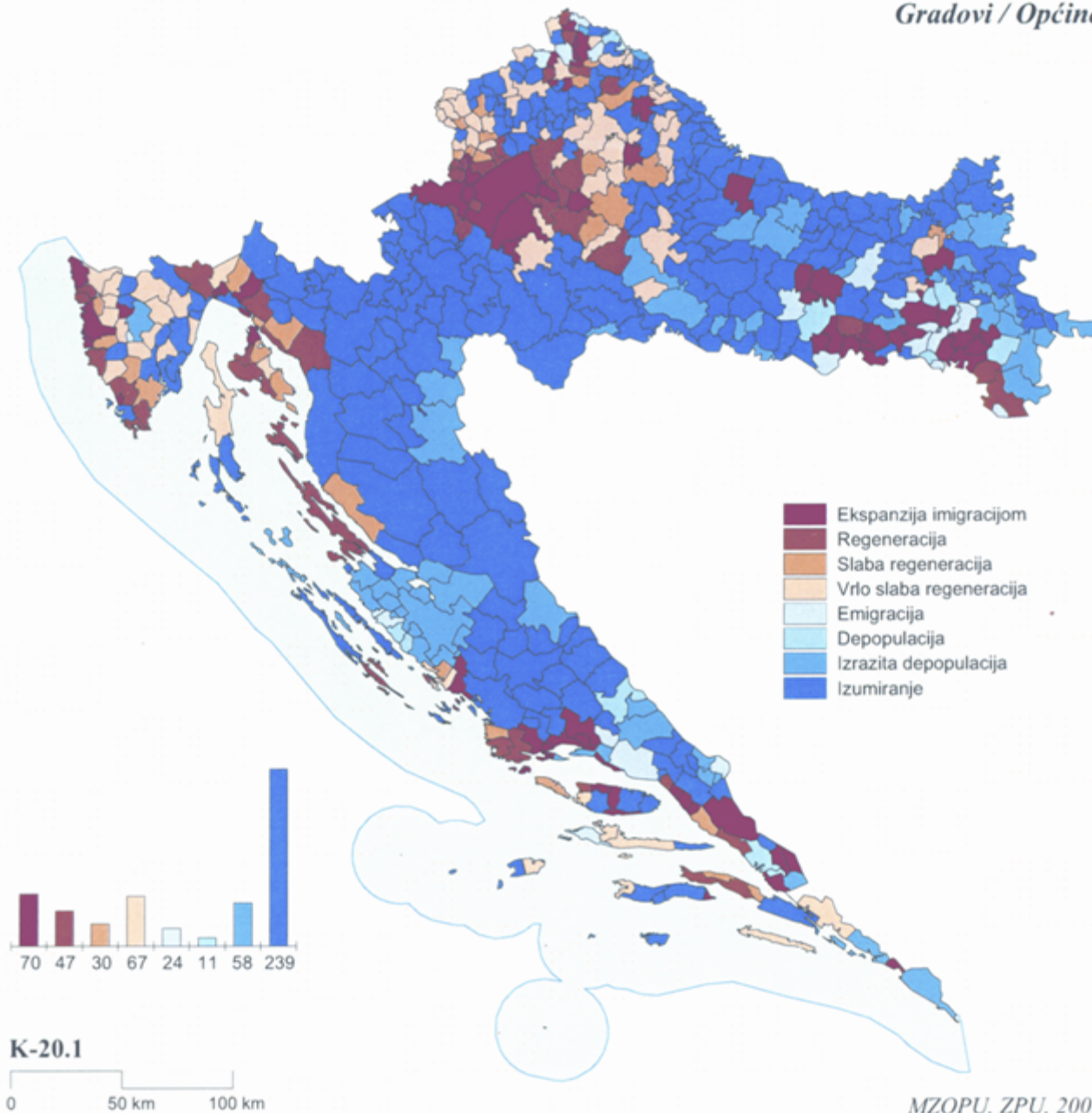
Prostorna cjelina	BDP p.c. 2001. (€)	BDP p.c. 2011. (€)	Doprinos nacionalnom BDP-a 2001.	Doprinos nacionalnom BDP-u 2011.	Indeks razvijeno 2013.
Zagrebačka soc.-ekon. reg.					
- Grad Zagreb	9.956	18.414	30,1	33,1	186,4
- Zagrebačka žup.	4.129	7.494	5,0	5,6	124,2
Ruralna periferija					
- Virovitičko- podravska žup.	4.458	6.255	1,6	1,2	5,6
- Brodsko- posavska žup.	3.582	5.463	2,5	2,1	18,4
- Vukovarsko- srijemski žup.	3.410	5.744	2,7	2,5	18,7

Sl. 33. Broj područnih centara dostupnih u 30 minuta

Tipovi općeg kretanja stanovništva

Gradovi / Općine

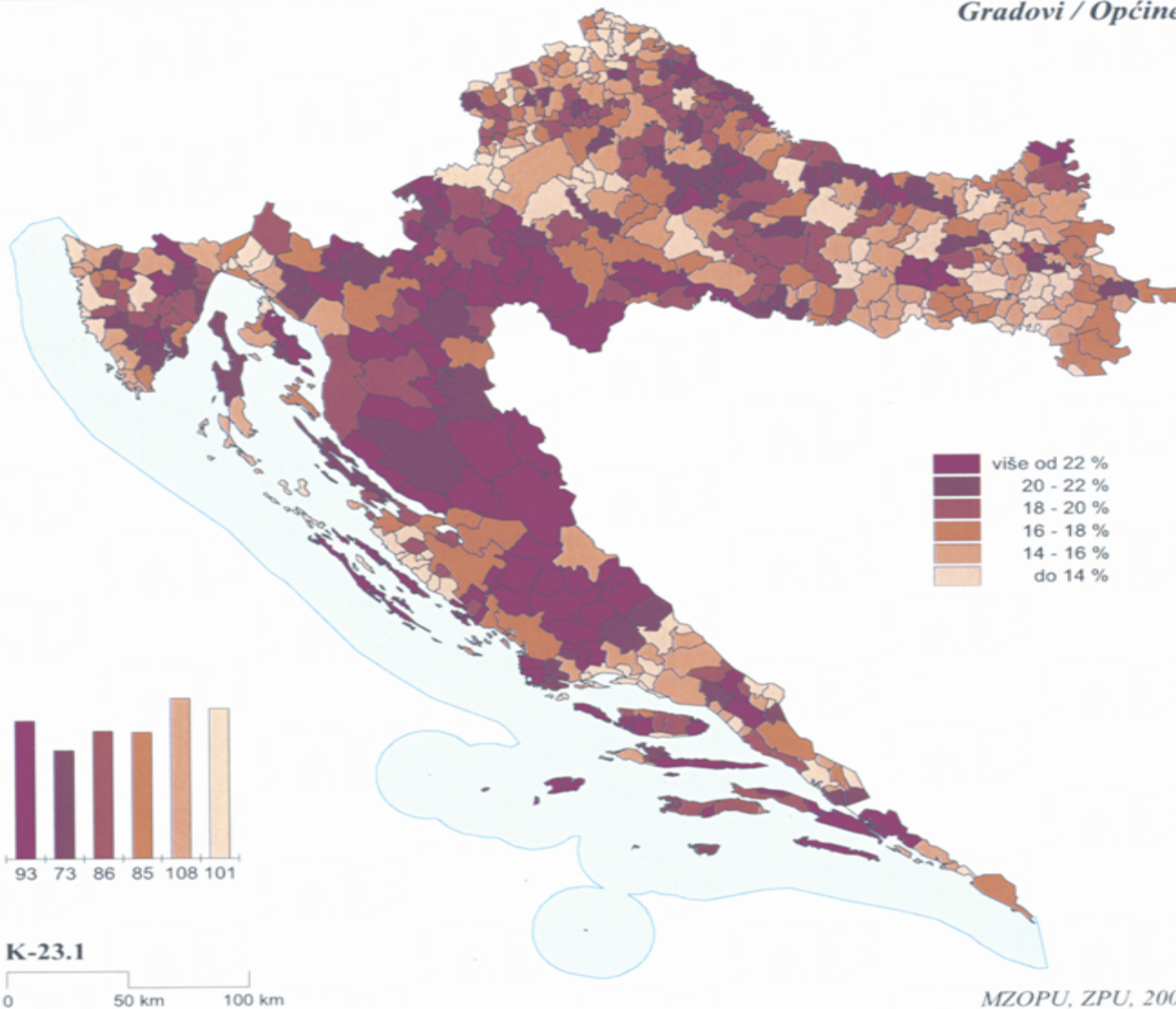
K-20.1

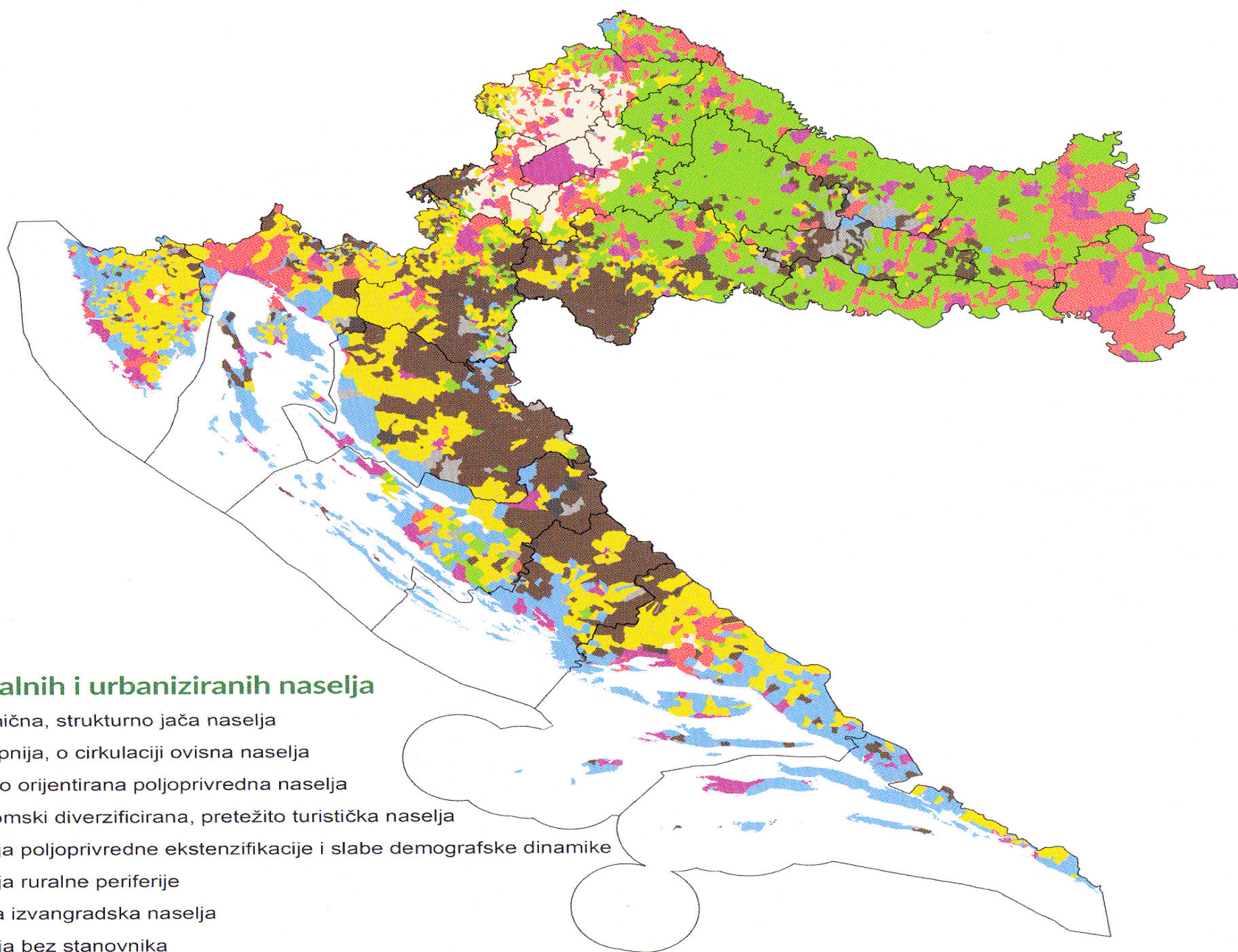
0 50 km 100 km

MZOPU, ZPU, 2003.

Udio osoba starih 65 i više godina u ukupnom broju stanovnika

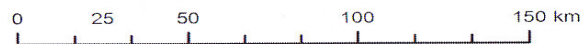
Gradovi / Općine

Tipovi ruralnih i urbaniziranih naselja

- Dinamična, strukturno jača naselja
- Dostupnija, o cirkulaciji ovisna naselja
- Tržišno orijentirana poljoprivredna naselja
- Ekonomski diverzificirana, pretežito turistička naselja
- Naselja poljoprivredne ekstenzifikacije i slabe demografske dinamike
- Naselja ruralne periferije
- Ostala izvangradska naselja
- Naselja bez stanovnika
- Gradovi

Prvi Hrvatski ruralni parlament

Kako zadržati mlade u ruralnom prostoru?

Baranja, 2015.

Thank you for your attention!

This work has been supported by the Croatian Science Foundation under the project number 4513. Any opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed in this material are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of Croatian Science Foundation.